

ГЕОГРАФІЧНА КОМІСІЯ НТШ

(До 80-річчя створення)

Наукові розвідки на географічну або близьку до неї тематику публікувались у виданнях НТШ від його створення. Першими вченими-географами, дійсними членами НТШ, були Григорій Величко (з 1899 р.) та Степан Рудницький (з 1901 р.). Уже на початку XX ст. з'являються спроби організаційно згуртувати вчених-географів, членів НТШ.

1909 р. створено Фізикогеографічну комісію НТШ. Її членами стали географи д-р Григорій Величко (1863—1932) та Степан Рудницький (1877—1937), секретар комісії. Під час Першої світової війни (1914—1918) та Визвольних змагань (1918—1920) діяльність Фізикогеографічної комісії НТШ припиняється. Робота її відновлюється лише 1922 р. На жаль, про долю цієї комісії у 1909—1922 рр. нічого не відомо.

Головою Фізикогеографічної комісії з 1923 р. був геоботанік Микола Мельник (1875—1954), секретарем у другій половині 1920-х — на початку 1930-х рр. була Олена Степанів, активну участь у її роботі брали географи Григорій Величко (у першій половині 1920-х рр.) та Стефанія Пашкевич (1889—1953). За редакцією дійсного члена НТШ Миколи Мельника у 1925—1939 рр. вийшло сім випусків „Фізикогеографічного збірника“.



Микола Мельник

появі відіграла Олена Степанів (1892—1963). З весни 1929 р. вона очолила Географічну секцію товариства „Учительська громада“, яка під керівництвом О. Степанів 27—28 вересня 1929 р. організувала у Львові в залах Музею НТШ Перший український з'їзд учителів географії. Вчена запросила д-ра Володимира Кубійовича (1900—1985) з Кракова, якого обрали головою з'їзду. Саме участь у роботі цього з'їзду стимулювала перехід науковця до української географії. У тодішній Польщі вчительський географічний рух був досить розвинений. Наприклад, у травні 1926 р. у Львові відбувся Другий загальнопольський з'їзд учителів географії, у якому взяли участь представники 70 міст Польщі. Організатором з'їзду був професор Львівського університету Євгеніуш Ромер (1871—1954). Визначний український вчений-антрополог, голова НТШ у 1934—1949 рр. Іван Раковський писав, зокрема про ухвали Першого українського з'їзду вчителів географії, 10 жовтня 1929 р. С. Рудницькому до Харкова: „...повідомлюю Тебе, що відповідно до

Твого бажання рішено створити новий осередок праці в області географії. Буде ним „Географічна Комісія“ при Науковому Товаристві ім. Шевченка, яка заснується в найкоротшому часі“¹.

Перший український з'їзд учителів географії серед іншого ухвалив рішення про організацію Географічної комісії НТШ. Організаційне засідання відбулося у Львові 29 грудня 1929 р. Головою комісії обрано д-ра Володимира Кубійовича, містоголовою (тобто заступником голови, В. Кубійович мешкав у Кракові) проф. Юрія Полянського (1892—1975), секретарем д-ра Ігоря Федіва (1895). Комісія ставила перед собою такі завдання: видання окремих географічних періодичних збірників (праць), розроблення української географічної термінології, упорядкування чужоземної бібліографії стосовно географії українських земель та ін. Комісія також мала намір взяти участь в організації Другого українського з'їзду вчителів географії, у роботі всеслов'янського географічного з'їзду, що мав відбутися незабаром у Белграді та ін. У Географічній комісії була утворена Термінологіч-



Одна з перших інформацій у пресі про створення Географічної комісії НТШ. Газ. „Новий час“ (1930.— 21 берез.— Ч. 32 (790).— С. 5)

ЖИТТЯ Географічної Комісії Наук. Т-ва ім. Шевченка

Згідно з постановою I-го українського з'їзду учителів географії у Львові з 28-го вересня 1929 р. організовано 29-го грудня 1929 р. при Наук. Тов. ім. Шевченка Географічну Комісію.

В склад управи Комісії входять: д-р Волод. Кубійович — голова, проф. Юрко Полянський — місто-голова, і д-р Ігор Федів — секретар.

План діяльності, який Комісія вважала собі на найближчий час це: скликання другого з'їзду українських географів, видавництва окремого інформаційного органу, підготовки географічної термінології, слідкування за чужою географічною літературою, та призначення і упорядкування бібліографії відносно українських земель у чужій географічній літературі, публікація географічних праць членів Комісії.

Комісія відбула дотепер два засідання. На них затверджено членів (45), обговорено план діяльності, справу II-го українського з'їзду географів і участі у всеслов'янському географічному з'їзді, зreferовано надіслані до Комісії географічні праці.

Крім цього утворено термінологічну секцію (д-р Дашкевича — гол., Е. Жарський — секр.), на якій приділено поодиноким членам перевірку дотеперішнього і зібрання нового термінологічного матеріалу з поодиноких галузей географії.

Географічна Комісія при Наук. Тов. ім. Шевченка, маючи на меті згуртувати українських географів в краю, як і поза його межами, для інтензивнішої діяльності на полі географії, а теж коли покажеться потреба й відповідне зацікавлення, організувати окреме фахове товариство, — просить цим всім, що займаються, або цікавляться тією галуззю науки:

- 1) подати свою адресу;
- 2) хто ще не є членом Комісії, а бажав би ним стати, — подати про це заяву зі зазначенням найважливіших даних про себе (дата і місце уродження, закінчена освіта, наукова діяльність, і т. п.);
- 3) хто бажав взяти участь в II з'їзді українських географів, який має відбутися літом, або в осені ц. р. — подати вже тепер зголошення участі;
- 4) хто має вигодовлений, чи задумує вигодовити реферат на з'їзд — подати Комісії наголошок реферату;
- 5) хто бажав би взяти участь у всеслов'янському географічному з'їзді, який має відбутися ц. р. в Білгороді, й скористати з знижок і полески, зв'язаних з їздом та побутом в Югославії, повідомити про це Комісію. (Рефлектанти можуть їхати і з членами родини, які користуються цими самими полесками).

У згаданих справах, як теж в справі інформації звертатися листовою: Наукове Товариство ім. Шевченка, Географічна Комісія, Львів, ул. Чарнецького 26.

За Географічну Комісію:
Д-р Вол. Кубійович — голова, Д-р Ігор Федів — секретар.

¹ Листування Степана Рудницького / Упоряд. П. Штойка.— Львів, 2006.— С. 288.

на секція (голова — О. Степанів, секретар — Е. Жарський)². Володимир Кубійович, пишучи 21 січня 1936 р. до голови НТШ І. Раковського про виставку географічних карт України в Географічному інституті Берлінського університету в середині січня того самого року, зазначав: „...я підніс, що ця праця була переведена в географічній комісії НТШ. В дійсності перевів її голова цієї комісії, себто я”³.

У діяльності Географічної комісії НТШ виділяються три періоди: перший — 1929—1940 рр. (довоєнний); другий — 1940—1990 рр. (діяспорний);



Степан Рудницький



Мирон Дольницький



Юрій Полянський

третій — з 1990 р. (сучасний). У довоєнному періоді комісія налічувала приблизно 30 членів, серед яких чотири дійсні члени НТШ: Юрій Полянський (з 1927 р., ще до створення комісії); Володимир Кубійович та Мирон Дольницький (з 1931 р.); Микола Кулицький (з 1939 р.). З-поміж звичайних членів слід виділити Петра Біланюка, Григорія Дрогомирецького, Едварда Жарського, Володимира Огоновського, Стефанію Пашкевич, Олену Степанів, Івана Теслю та Ігоря Федіва. З 1935 р. секретарем Географічної комісії замість І. Федіва став Микола Кулицький. Комісія об'єднувала переважно географів Львова, а також Станіслава (нині Івано-Франківськ), Тернополя, Рівного, Перемишля, Кракова, Праги та ін. Географічна комісія тісно співпрацювала з іншими тодішніми комісіями НТШ, особливо з Фізикографічною, Статистичною та Комісією охорони природи.

У вересні 1930 р. Географічна комісія скликала Другий український з'їзд учителів географії у Станіславі, у 1932—1934 рр. провела три засідання, на яких із доповідями „Пастушество Буковини“, „Рух людности в Галичині в рр. 1910—1932“ та „Видання атласу України“ виступив В. Кубійович. На засіданні 6 жовтня 1935 р. з доповідями „Опис деяких ще невідомих досі карт України з XVII і XVIII ст.“ та „Найстарші копальні кременю з кам'яної доби в Задарові коло Монастириськ і в

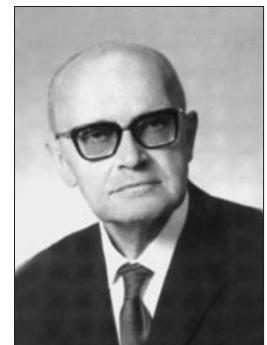
Дубівцях“ виступили відповідно В. Січинський та Ю. Полянський. У 1937—1938 рр. комісія провела два засідання з двома доповідями.

1935 р. комісія видала I вип. „Праць географічної комісії“, до якого увійшли праці Ю. Полянського „Реконструкція географічного середовища молодшого палеоліту подільсько-бесарабської провінції“; В. Кубійовича „Пастушество Буковини“; В. Січинського „Нові знаходи старих карт України XVII—XVIII ст.“; В. Огоновського „Східньо-європейський степ“. У 1937 р. за загальною редакцією В. Кубійовича вийшов „Атлас України й сумежних країв“, 1938 р. — за його ж редакцією „Географія українських і сумежних земель. Том I. Загальна географія“ (2-ге видання у 1943 р.). Усі ці твори видані у Львові. Деякі члени комісії, зокрема В. Кубійович, брали участь у підготовці тритомної Української Загальної Енциклопедії (Львів; Станіслав; Коломия, 1930—1935). За головною редакцією В. Кубійовича і як орган НТШ вийшов „IV Український Статистичний річник 1936—37“ (Варшава; Львів, 1937). Члени комісії публікували свої праці також у „Збірнику Математично-природописно-лікарської секції НТШ“, „Збірнику Фізикографічної комісії“ та інших виданнях. Географічна комісія НТШ припинила своє існування на початку 1940 р. у зв'язку з розпуском НТШ.

У другий (діяспорний) період своєї діяльності (1940—1990) Географічна комісія організаційно не існувала, але її члени працювали для української географічної науки та культури. У Львові працювали Олена Степанів та Стефанія Пашкевич (багато років на географічному факультеті Львівського державного університету ім. І. Франка) і Володимир Огоновський, у Коломиї Григорій Дрогомирецький, за кордоном — Володимир Кубійович у Сарселі під Парижем (Франція); Петро Біланюк, Мирон Дольницький (1891—1968), Едвард Жарський, Микола Кулицький (у США); Іван Тесля та Ігор Федів (у Канаді); Юрій Полянський (в Аргентині). За покликом Володимира Кубійовича 1947 р. у Мюнхені (Німеччина) була відновлена діяльність НТШ. Тоді ж його обрано генеральним секретарем НТШ, а з 1952 р. він — голова НТШ. Географи діяспори брали участь у багатьох видавничих проєктах. Загальновідома вага роль В. Кубійовича у створенні Енциклопедії українознавства. Іван Тесля,



Олена Степанів



Володимир Кубійович

² Кубійович В., Федів І. З життя Географічної Комісії Наукового Товариства ім. Шевченка // Новий час (Львів).— 1930.— 21 берез.— Ч. 32 (790).— С. 5.

³ Володимир Кубійович. Мемуари. Роздуми. Вибрані листи / Упоряд. О. Шаблія.— Париж; Львів, 2000.— Т. II.— С. 679.

наприклад, підготував низку праць з географії, демографії та картографії, зокрема „Українці Канади в 1891—1967“ (1977) та „Ukrainian Immigration to Canada in 1891—1967“ (1978). Він разом з Євгеном Тютюком (а не Любомиром Винаром, як помилково вважають) розробив і видав у 1980 р. фундаментальний „Історичний атлас України“. У США та Канаді в структурах заокеанського НТШ працюють або працювали багато географів „молодшого“ покоління, зокрема Роман Дrajньювський, Григорій Колодій, Петро Оришкевич (США), Ігор Стебельський (Канада). Петро Оришкевич, зокрема, видав низку праць із географії, зокрема „Українці Засяння“ (1962), „Географія українців (русинів) великого Вашингтону“ (1981).

Сучасний, третій період діяльності Географічної комісії НТШ розпочався у 1990 р. Після відновлення 1989 р. НТШ в Україні у січні 1990 р. відновлена і її Географічна комісія⁴. Голова комісії — Олег Шаблій, заступник — Іван Ровенчак (до 1993 р. — Олег Федірко), секретар — Ярослав Івах. До 1993 р. Комісія входила до складу Природознавчої секції НТШ⁵. Нині налічує 30 членів, у тому числі шість дійсних членів НТШ: Федір Заставний та Олег Шаблій (з 1992 р.); Ярослав Жупанський та Іван Ковальчук (з 2002 р.); Ольга Заставецька (з 2005 р.) та Ростислав Сосса (з 2009 р.). Комісія об'єднує учених-географів Львова, а також Києва, Тернополя і Чернівців. Засідання відбуваються на географічному факультеті ЛНУ ім. І. Франка. Головні напрями роботи комісії — історія української географії та географії України; історична географія; політична географія та геополітика; географія культури; демогеографія України.

За 20-річний період діяльності відновленої комісії проведено низку засідань. Уже традиційними стали щорічні „Читання Рудницького“ у листопаді—грудні та засідання в березні в рамках наукових сесій НТШ. Члени Географічної комісії беруть активну участь в інших наукових форумах, зокрема у з'їздах Українського географічного товариства.

Комісія та її члени видали низку збірників та книжок, опублікували численні статті, нариси, тези, карти. З 2000 р.

Географічна комісія у Тернополі видає всеукраїнський часопис „Історія української географії“ (шеф-редактор — д. чл. НТШ Олег Шаблій, редактор — д. чл. НТШ Ольга Заставецька). Вийшло 20 чисел часопису. Під егідою комісії реалізується проєкт її голови О. Шаблія — „Постаті українського землезнання“. Уже вийшло 12 книг цієї серії, які присвячені Панасові Ващенку, Іванові Теслі, Олені Степанів, Антіну Синявському, Валентині Садовському, Каленикові Геренчуку, Миронові Дольницькому, Петрові Цию,

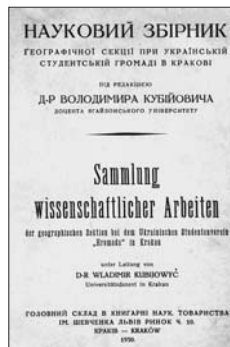
Володимиру Кубійовичу, Степанові Рудницькому, Володимиру Гериновичу та Юрію Полянському. Наступні будуть присвячені Григорію Величку, Миронові Кордубі та Володимиру Огоновському.

Комісія тісно співпрацює із Львівським, Київським, Тернопільським та Чернівецьким відділами Українського географічного товариства. 24 грудня 2009 р. на географічному факультеті ЛНУ ім. І. Франка відбулися щорічні „Читання Рудницького“, присвячені 80-річчю створення Географічної комісії НТШ.

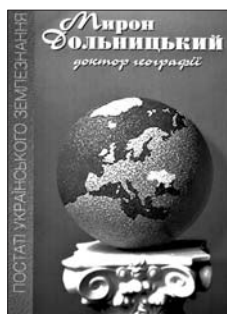
Іван РОВЕНЧАК



Обкладинка „Збірника Фізіографічної комісії НТШ“ за редакцією Миколи Мельника. Львів, 1925 р. Вип. 1



Обкладинка „Наукового збірника“ праць Географічної секції при Українській студентській громаді в Кракові. Краків, 1930 р.



Видання Географічної комісії НТШ останніх років

⁴ Ровенчак І. НТШ: утворено Географічну комісію // За радянську науку.— Львів, 1990.— № 10 (20 берез.)— С. 4.

⁵ Ровенчак І. Географічна комісія НТШ. До 70-річчя створення // Вісник НТШ.— Львів, 2000.— Ч. 23.— С. 28—29.